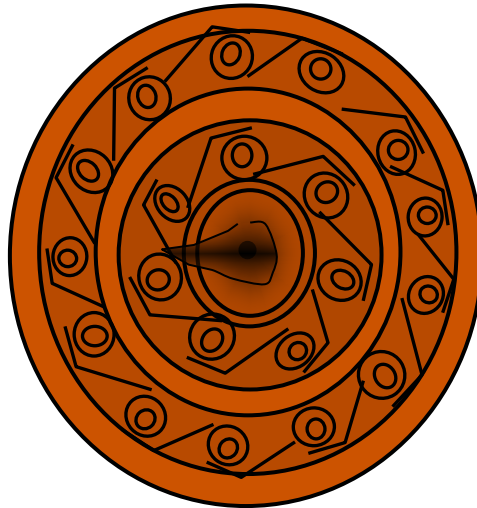

ÅRSRAPPORT 2019

SOLA
HISTORIELAG

1441

Sola Historielag 2019

ÅRSMØTE 2019**SAKSLISTE**

1. Valg av møteleder og referent
2. Godkjenning av årsmelding 2019
3. Godkjenning av regnskap 2019
4. Framlegg fra styret/innkomne forslag.:

Fastsetting av årskontingent for 2019. Styrets forslag er å beholde kontigenten som i dag.

5. Valg:

4 medlemmer av styret:

a. Leder	Tor Erik Hansen	på valg for 2 år
b. Sekretær	Brit Hansen	på valg for 2 år
c. Kasserer	Frøydis Krokedal	på valg for 2 år
d. Styremedlem	Tormod Lauvvik	på valg for 2 år

Valgkomité:(utnevnes av styret)

e. Leder	Reidar Melgård	på valg for 2 år

Revisor: (utnevnes av styret)

Lars Harveland	på valg for 2 år

Årsmelding

2019

ÅRSMELDING 2019- SOLA HISTORIELAG

Styret har bestått av:

Leder:	Tor Erik Hansen
Kasserer:	Frøydis Krokedal
Sekretær:	Brit H. Hansen
Styremedlem:	Torleif Oftedal
Styremedlem:	Inge Røyneberg
Styremedlem:	Ottar Kjørmo
Styremedlem:	Martin Hovland

Revisor:	Lars Harveland
----------	----------------

Valgkomite:	Reidar Melgård
	Aud Hauge
	Lars Harveland

Referat årsmøte 2018:

Årsrapporten ble gjennomgått ved at det ble vist bilder av hovedaktivitetene dette året med gjennomgang av møtene vi har hatt gjennom året.

Regnskapet ble gjennomgått og godkjent.

Valg januar 2019:

Styret

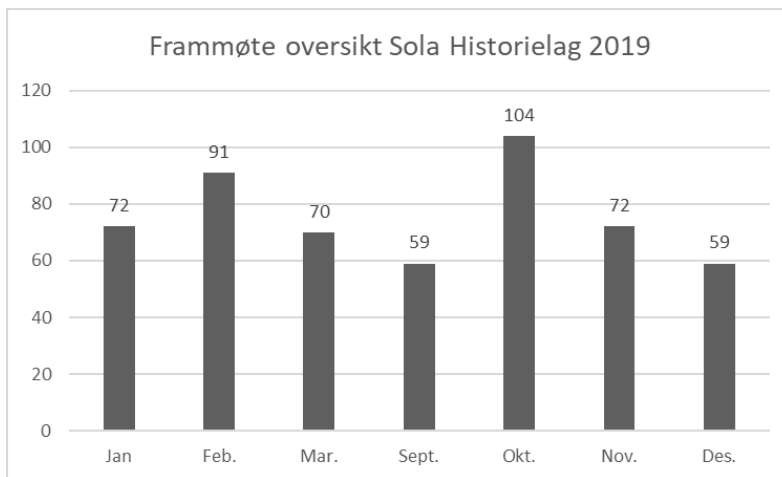
a.	Styremedlem:	Martin Hovland	gjenvälgt for 2 år
b.	Styremedlem:	Ottar Kjørmo	gjenvälgt for 2 år
c.	Styremedlem:	Inge Røyneberg	ny, valgt for 2 år

Valgkomiteen

a.	Aud Hauge	gjenvälgt for 2 år
b.	Lars Harveland	gjenvälgt for 2 år

STYREMØTER. Det er blitt avholdt 7 styremøter i 2019 som har behandlet 73 saker.

MEDLEMSMØTER. Det er avholdt 7 medlemsmøter og fremmøtet har vært veldig godt og økt for hvert møte. Vi startet de første møtene på Intimsscenen i Sola Kulturhus, men det viste seg at dette lokalet var for lite og vi flyttet over i den lille konsertsalen. Vi har et veldig godt samarbeid med Sola Kulturhus som bl.a. annonserer møte våre på deres hjemmeside. Vi har på det meste hatt 104 frammøte på et møte, se graf under. Vi har også "modernisert" møteinnkallelsen.

- 17. Jan. Birger Lindanger: "Svartedauden i Sola".
- 21. Feb. Atle Skarsten: "Spioner og agenter i Tananger under krigen".
- 21. Mars Tarald Oma: "Bureising på Jæren og Sola".
- 19. Sept. John Skien: "Det gode liv i NRK".
- 17. Okt. Sondre B. Hvam: "Fatale militære flyulykker under den kalde krigen."
- 14. Nov. Tor Erik Hansen: "Lansering av årboka 2019".
Tormod Lauvvik: "Jakten på havrekster og strandrek".
- 5. Des. Tor Erik Hansen: "En «reise» rundt til Solas historiske steder".

ØKONOMI: Laget har en god økonomi, men det ble et lite underskudd. Dette kan forklares med en relativ stor engangsutgift til opparbeidelse av ny hjemmeside. Det er også ekstra utgifter på grunn av 50 sider tykkere årbok, prisen for kaffe og kjeks til møtene har økt og vi har vært flinkere med å gjøre opp ubetalte kvitteringer før jul. Styret vil vurdere om det må gjøres noe med noen av disse utgiftene. Men det gjøres oppmerksom på at vi har nok penger på konto til å ta de store svingningene i løpet av året på grunn av kostnadene til årboka. Laget har heller ingen målsetning om å få et overskudd hvert år.

Vi gjør også oppmerksom på at vi vil å få inn høyere medlemskontingent på grunn av økt medlemstall, men de kommer ikke inn før på nyåret.

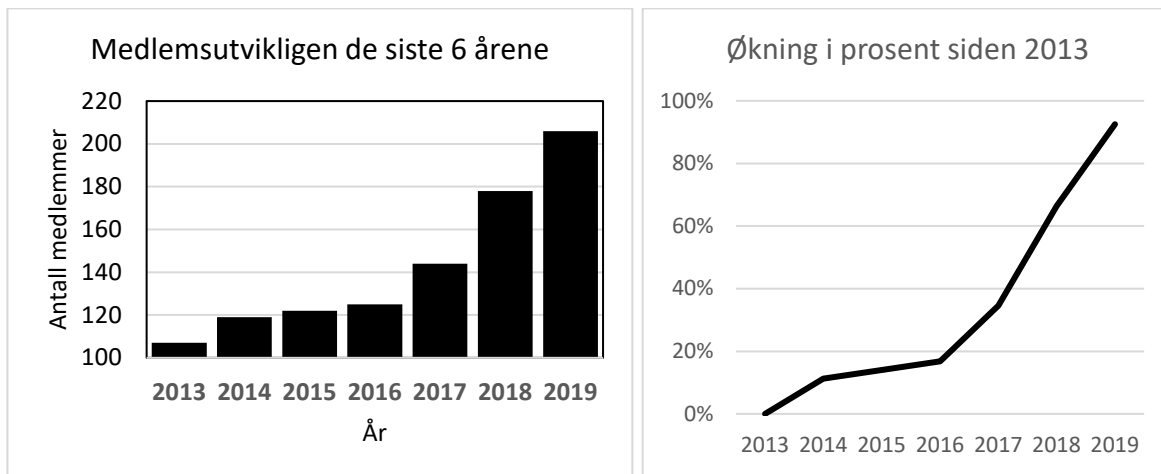
På grunn av at vi er medlemmer og av Rogaland Historielag og Landslaget for Lokalhistorie søker vi om momsrefusjon. Dette førte til at vi ved å betale ca. kr. 2500,- i medlemsavgift til LLH så fikk vi igjen ca. kr. 7500,-.

MEDLEMSTURER

Vi har i år arrangert to historiske turer. Den første gikk på Ølberg den 22.april og den andre gikk 3. november på Grannes. Det var godt frammøte på begge turene.

MEDLEMSTALL

Medlemstallet øker stadig selv om vi nå har åpne møter. Dette året er antall medlemmer økt fra 178 til 206. som en ser av grafene under begynte den sterke økning da vi startet med å gi ut årbok.

VIPPS

For å følg med i tiden har vi fått oss en VIPPS konto. Den har fungert utmerket og ca. kr. 32 000,- er kommet inn på boksalget med VIPPS. For å følge med i tiden er det nå også mulig å kjøpe årboka på internett via vår hjemmeside.

ÅRBOK

For fjerde året på rad har vi gitt ut årbok. Mesteparten av skrivingen, som blir gjort av forskjellige forfattere, var ferdig til sommerferien. Vi har et godt samarbeid med Omega trykk i Stavanger som bryter sidene og trykker bøkene. Ordføreren kjøpte også i år 50 årbøker som gaver til kommunestyret. Bokkomitéen har bestått av: Tor Erik Hansen (redaktør), Arvid Bærheim, Ottar Kjørmo, Brit Hansen, Paul Hogstad og Torleif Oftedal.

17. MAI TOGET

Etter 15 år bestemte vi oss i år for ikke å delta i 17. mai toget.

ROGALAND HISTORIELAG

Sola Historielag er som alle andre historielag tilknyttet fylkets historielag, Rogaland Historielag. Brit Hansen er lagets representant i fylkestyret.

SLEKTGRANSKERTREFF

Vi har hatt slektsgranskertreff på Sola bibliotek hver tirsdag formiddag, både i vår og høst.

HJEMMESIDE

I løpet har vi fornyet hjemmesiden vår. Den er svært populær med ca. 13 000 søk i 2019. Siden er tilrettelagt for mobiltelefon og smartbrett. Statistikken viser at brukerne er fordelt med 46% PC, 40% mobil og 13% nettbrett. Den mest besøkte siden er om slaget i Hafrsfjord. Alle referatene fra møtene våre blir lagt ut på hjemmesiden og de er også godt besøkte. Vi har også en Facebook siden, men prioriterer hjemmesiden. Kostnadene til utarbeidelse av nye hjemmeside er en engangsutgift. Nye innlegg gjør vi selv.

ANNET

Vi har også hjulpet Sola Kommune/Rogaland FK med å fikse opp flere fornminner skilt. Disse ligger på: Sola skole, ruinkirken, Domsteinane, Solastranden og ved jernaldergården på Sande.

For styret i Sola Historielag

Tor Erik Hansen
leder

Innkomne forslag

- Ingen innkomne forslag.
- Styret foreslår å beholde årskontingenten som før.

SOLA
HISTORIELAG

Årsregnskap 2019

Org nr. 984 015 259

Samandrag av rekneskapet for Sola Historielag 2019

	Intekter 2019	intekter 2018
Medlemskontigent	32600	27200
Åmøy Hav		7500
Matsalg	6121	1430
Utlodning julemøte	5701	4740
MVA refusjon	7667	5338
Tipping	1705	978
Årboka	95520	99469
Renter	3078	2157
Underskott	4568	

	Utgifter 2019	Utgifter 2018
Matkjøp	11299	8129
Annonser	3750	6250
Porto trykksaker	7869	4476
Gaver blomster	1051	4999
Ny Heimeside	19744	
Utloding	1610	
Tilbakebetalt	650	
Utgifter Årboka	86327	78243
Styre og boknemd	4304	
Landslaget lokalhistorie	2356	2592
Rog. Historielag (Sydvesten)	15000	12400
Årsmøte R: H.	3000	1130
Overskott		30593
Sum	156960 156960	148812 148812

Laget har og ein myntsamling gitt av Gustav Rege
Historielaget har og fått kulturprisen "SØK" av Sola Kommune

Status	01.01.19	01.01.20
Brukskonto	111498,49	93869,20
Høgrete konto	139106,-	152167,-
Kapitalendring/underskott		4568,29
Sum	250604,49	250604,49

Sola 10.01.20

Frøydis Krokedal
Kasserar

Lars Harveland
Revisor

Frøydis Krokedal

1

Lars Harveland

Vedlegg

Møte referat 2019

Møte nr. 1

ÅRSMØTE og MEDLEMSMØTE I SOLA HISTORIELAG

Tid: Torsdag 17.januar kl. 19:30

Sted: Sola Kulturhus

«Svartedauden i Sola»

Vi kaller herved inn til et kort årsmøte med påfølgende medlemsmøte i Sola Historielag.

Historikeren Birger Lindanger skal så fortelle om kanskje den verste perioden i landets historie, da svartedauden herjet. Sola var ikke noe unntak.

Svartedauden, den sorte død eller den store manndauden var en antatt byllepest som rammet Europa i perioden 1347–1351, og er en av de verste pandemiene i historien. Pesten skal ha hatt sin opprinnelse i Asia.

Svartedauden antas å ha fått navnet sitt etter fargen på kroppen til mange av de pestdøde, men er også kalt for «den store manndauden» i Norge. Minst halvparten av befolkningen i Norge, og kanskje så mye som 60 prosent av befolkningen i Europa døde, dvs. 50 av 80 millioner. På verdensbasis regner man med at 75 millioner mennesker omkom i pandemien. Også Jæren og Sola ble rammet. Birger Lindanger er historiker og ekspert på svartedauden og konsekvensene av denne for samfunnet.

Referat møte nr. 1

Til stede: 72

Møtet denne gangen skulle handle om svartedauden i Sola, og foredragsholder var Birger Lindanger.

Han startet med å si at til sommeren er det 670 år siden "den store mannedauden" eller svartedauden, slo til i Norge. Han selv hadde studert dette temaet i 2 år i Bergen, men fant ut etterpå, at å leve av å fortelle om dette temaet ikke var enkelt. Men svartedauden er kanskje det verste som noen gang hadde skjedd her i Europa.

Mange år etter at dette skjedde, i år 1349 var det mange sagn om dette med denne pandemien og hva som skjedde i de forskjellige bygdene. F.eks. var det i Årdal slik at de som ikke var blitt smittet reiste opp på Eggjabønibå og var der til det ikke kom mer røyk fra pipene på husa, da var det ingen flere igjen. Andre plasser var det sagn om at det bare var ei lita jente eller gutt igjen. Eller som på Hundvåg at det bare var en hund igjen, derav navnet Hundvåg.

Sola gikk heller ikke utenom denne katastrofen. Birger visste et kart med antall bruk fra 1520-1670 som viste at det fremdeles var mange ødegårder som følge av svartedauden og mange gårdene der det ikke var økning i antall bruk siden 1520. Sammenligner en så antall bruk i 1340 til 1519/20, så har det vært en voldsom nedgang. Tjora sogn hadde i 1340 ca. 280 innbyggere i 1520, men kun 115 i 1670. En nedgang på 59%. For Sola sogn var nedgangen 54% og for Håland 74%.

Denne pesten rammet hele Europa utenom Island. Det er mange nedskrevne beretninger om dette, noen ganger helt til forfatteren døde.

Selve sykdommen ble spredd av en loppe som i utgangspunktet likte best gnagere, men hvis det ikke var nok av dem, gikk de på mennesker og andre dyr. Pesten ble også spredd ved dråpesmitte fra de som ble infisert.

Pandemien startet i Kina og fulgte silkeveien og ble i Europa først registret ved Svartehavet i 1346-47. Så ble den spredd sjøveien til Middelhavslandene i 1348 og videre til England og Sentral-Europa. På den tiden var Bergen, Nordens største by og handelssenter. I samme året som pesten kom til England 1349, fikk den raskt videre transport til Norge på rotter som ankom Bergen.

Men svartedauden er ikke den eneste pesten som har rammet Europa, f.eks. i 1100 f.Kr. var det pest og i år 540 e.Kr. herjet den Justidianske pesten i Europa. Etter svartedauden kom det jevnlig nye pester, men ikke så omfattende. Det gjorde at folketallet ikke kom opp på samme antall før mange århundrer etter, som vi så av tallene fra 1520 og 1670.

Folk var helt i villrede om hva de skulle gjøre når pesten rammet samfunnet. For legene som skulle bekjempe pesten ble det laget en særegen drakt. Ansiktet var dekket av en maske med et stort nebb, fylt med urter. Dette skulle hindre at legene ikke innåndet de farlige stoffene. Men det hjalp ikke de som var syke. Den eneste forklaringen på pesten var at det var Guds vilje som skjedde. Det var ikke før i år 1468 at noe begynte å skje. Da bygget de på en liten øy utenfor Venezia den første karantenestasjonen. Venezia var en veldig viktig handelsby, med besøkende sjømenn og handelsmenn fra hele verden. De hadde forstått at smitten kom utenfra og at disse folkene som var smittet måtte isoleres fra andre.

Men det var også en del uventede effekter av pesten. At 50% av befolkningen ble rammet gjorde at det ble flere muligheter for de som overlevde. De som hadde dårlig jord på bruket sitt, flyttet til et bruk med bedre jord. Derfor er ikke de tallene vi så tidligere fra Sola helt korrekte. Jorda i Tjora og Sola sogn var generelt bedre enn i Håland sogn. Derfor flyttet folk fra Håland sogn til de andre sognene.

En annen uventet effekt var at for å få giftet seg, så måtte en ha jord. Før svartedauden måtte de derfor ofte vente lenge før en fikk jord, som igjen gjorde at de ikke fikk så mange barn. Etter svartedauden var jo jord tilgjengelig og de giftet seg tidligere og befolkningsøkningen ble høyere enn før.

På 1600-tallet forstod de at de måtte isolere de som de trodde var syke. Det hjalp og dette førte med seg at folketallet begynte å stige i Sola. I 1636 var den siste pesten her.

Møte nr. 2**MØTE**

Tid: Torsdag 21.februar kl. 19:30

Sted: Sola Kulturhus, lille konsertsal

**Spioner og agenter
i Tananger under krigen**

Ved: Atle Skarsten

Møtet er åpent for alle. Fri entré.
Vi starter med en kaffedrøs kl.19:00

Referat møte nr. 2

Til stede: 91

Leder åpnet dette møtet som nå er blitt et åpent møte.. Vi har nok en gang vokst oss ut av et rom og denne gangen flyttet til den Lille Konsertsalen på Kulturhuset. Vi hadde forventet at mange kom og det gjorde det også. Ny rekord med 91 frammøtte.

Foredragsholder denne kvelden var Atle Skarsten, han skulle snakke om "Spioner og agenter i Tananger under krigen." Han startet med at spioner hadde det vært i alle tider, den mest kjente var nok den nederlandske eksotiske danseren Mata Hari. Det som motiverer spionene er enten patriotisme, idealisme og penger.

Før invasjonen i april 1940 hadde både tyskerne og britene hemmelige agenter i Stavanger. Senere ble Tananger et sted hvor agenter og spioner fra begge sider brukte som base.

Den 2. juli 1940 forlot den britiske ubåten "HMS Seawolf" havnebyen Rosyth i Scotland med kurs mot Norge. Om bord var to norske agenter, Kommandørkaptein Edvard Danielsen og løytnant Harald Voltersvik. Mens Danielsen dro til Oslo med senderen var Voltersvik innom flere kjenninger fra marinen, deriblant marinekaptein Sigurd Lura i Stavanger. Voltersvik kontaktet ham i leiligheten på Eigansesveien, han hadde eskortert Altmark sørover Jæren fra Stavanger til Egersund med eskortefartøyet Firerenden, en gammel hvalbåt uten skikkelig bevæpning. Han var veldig opptatt av det som hadde skjedd i Jøssingfjorden og angrepet 9. april. Med sendebudet som kom fra England ble en gnist tent hos Lura, som da jobbet som kaiarbeider i Sandnes.

Etter at tyskerne tok Sola flyplass og like etter Stavanger i sitt sjokkangrep gikk det ikke lenge før de første soldatene innfant seg i Tananger. De okkuperte straks flere hus og hytter, som f.eks. hos søstrene Pedersen i Risnes. Ganske snart okkuperte de også Hummeren, men forsvant og kom først tilbake litt uti krigen. I 1941 drev Marie Rommetvedt og Trygve Østebø, Hummeren som sommerhotell. I september 1941 kom en tysker til hotellet og bad om et rom for to. Han sa de skulle jobbe med telefonlinjer og de klarte seg godt selv og ville ikke forstyrres. Lite visste de da at hotellet at tyske agenter og nordmenn som skulle spionere for tyskerne ville bruke stedet som base.

På samme vis som britene sendte norske agenter til Norge, gjorde tyskerne det samme, både norske og utenlandske agenter. Av spioner som tyskerne sendte ut kom fem av disse fra Sola; tre med sjøfly, en i fallskjerm og en med fiskeskøyte. Svensken Caroli var en av de første agenten som ble sendt til England. Han hoppet i fallskjerm samme natt, men han ble funnet sovende i en hekk og straks arrestert. Etter trussel om henrettelse ga han opp og anga kameraten, danske Wulf Schmith som landet neste kveld. Begge ble benyttet som dobbeltagenter. Den neste som ble sendt fra Sømmevågen var Vera de Schalburgh og satt av i en gummibåt utfor Buckie samme med to med-agenter, men også de ble straks arrestert. Vera lot seg verve av britene, de to andre derimot ble hengt. Siden kom det flere, og en etter en ble de tatt. Britene har etter krigen påstått at de tok alle agentene.

To slike tyske agenter hadde en kopling til Tananger. John Moe og Tor Glad. Moe ble født i London 1919 med engelsk mor og norsk far. Året etter flyttet de til Norge, men han besøkte besteforeldrene mange ganger og jobbet som frisør.

Glad var født i 1916 og hadde mange forskjellige jobber, blant annet for entreprenøren og industriherren Samuel Eyde. Via en kjæreste kom han i kontakt med Major Benecke, øverste sjef for den tyske etterretningsorganisasjonen Abwehr. Glad ble engasjert av Benecke for å forsøke å spore opp britiske agenter i Kristiansand, Stavanger og Trondheim.

Like etter invasjonen ble han i tillegg sendt til det tyskokkuperte Trondheim for å angi nordmenn som ville dra nordover for å slå videre.

Via sine tyske kontakter, fikk Glad jobb ved den tyske hovedsentralen for postsensur. Her var det kun de tyskerne virkelig stolte på som fikk jobb. Via en venninne møtte han John Moe, også han fikk jobbe i sensuren. Moe fikk via jobben, lister over personer som tyskerne overvåket og disse ga han videre til motstandsbevegelsen. Dette ble oppdaget av Gestapo og Moe måtte i tøffe forhør hos Gestapo. Han slapp snart ut, men mistet jobben. Via enda en av Glads kontakter i Abwehr, ble de begge tilbudt å dra til Storbritannia som agenter for tyskerne. Moe hadde ikke lyst, men ved hjelp av press fra Gestapo og Glad lot han seg overtale. De ble nå lønnede agenter for tyskerne og ble opplært i alt en hemmelig agent trengte å vite. Etter måneder med opplæring var de klar. Via tog, buss og tog ankom de Stavanger hvor de ble innlosjert på Victoria hotell.

Planen var at de skulle flyes over til Skottland og flyet skulle lande ute av syne fra land. Derfra skulle de padle inn i en stor gummibåt. Radioen skulle de grave ned og hente senere. Første forsøk var 1. april 1941. Men på grunn av for kraftig vind og noen mystiske blinkende lys pilotene så inne fra land, ble forsøket avbrutt og de fløy tilbake til Sømmevågen. Nå turte de ikke å sende agentene inn til Victoria igjen, av frykt for at de skulle bli avslørt. Derfor ble de nå innlosjert på Hummeren hotell i Tananger. Etter fire dager hvor de levde av å spise hummer, var de klar for ny flytur. Denne gangen klarte pilotene å lande. De fikk ut gummibåten, pumpet den opp og lastet om bord de to syklene, radioutstyr og forsyningene og rodde innover mot land. Det var vind, bølger og isende kaldt.

Omtrent samtidig var det i Tananger en gjeng med unge menn som jobbet ute i skjærgården utfor Tananger med å samle tare. Mannen som hadde engasjert disse unge mennene var Sigurd Lura. Disse karene jobbet dagen langt ute i skjærgården med å skjære tare og dra den opp på svabergene for å tørke den. Deretter ble den transportert inn til det ene av Monsens sjøhus inne i Tananger hvor den ble pakket i store og stinkende baller. Det ingen av arbeiderne hans visste var at inni en av disse ballene gjemte Lura en eller flere blikkbokser med etterretningsinformasjon som ble tatt ut i Drammen og sendt videre til Sverige.

Tilbake til Skottland hvor Glad og Moe nå hadde kommet til land. Der dro de gummibåten opp på land, og gikk opp mot det nærmeste huset hvor Moe banket på døren. De spurte mannen som åpnet, hvor politikammeret var. Han forklarte dem veien men ringte selv til politiet. Han stolte ikke på de to. Etter en stund ble de funnet av politiets bilpatrolje der de gikk med syklene sine. Det første de gjorde var å overgi pistolene de hadde fått med seg og deretter fortelle at de hadde kommet over for å overgi seg til britene. Dagen etter ble de sendt med tog sammen med flere vakter til London. Her ble de straks internert. Under avhør fortalte at de hadde benyttet seg av denne muligheten til å komme seg til England og ønsket å bli en del av de norske troppene. De la til at de gjerne kunne jobbe som dobbeltagenter. Etter flere forhør ble engelskmennene overbevist om at Moe fortalte sannheten, men Glad var de mer i tvil om. De fikk etter hvert presset ut av Glad at han hadde jobbet for tyskerne både før og under krigen.

Etter hvert ble de begge godtatt og ansatt som dobbeltagenter og plassert i en egen leilighet i London. De fikk utstedt britisk legitimasjon, fast lønn og en viss frihet og sendt på forskjellige oppdrag. Men de ble hele tiden overvåket av agenter i skjul, telefonen ble avlyttet og posten sjekket. De fikk dekknavnene "Jeff" og "Mutt" etter den amerikanske tegneserien. De gikk straks i gang med å jobbe med en melding og sendte den til Abwehr i Norge. Glad utfordret systemet hele tiden og etter en stund hadde MI5 fått nok og han ble internert på øya Man, mens Moe fortsatte som før. Han var blant annet med på flere

"falske" sabotasjeoperasjoner, som ble behørig dekket av avisene. Etter hvert begynte Moe klage til tyskerne at han trengte mer penger, sender og forsyninger. Tyskerne stolte helt på ham eller egentlig dem, for de visste ikke at Glad var borte. Tyskerne sendte det de trengte. Moes sendinger ble brukt til mange forskjellige operasjoner. Han sendte sendinger som skulle lokke Tirpitz ut fra skjul. Like før invasjonen i Afrika sendte han meldinger om store troppeforsterkninger i Skottland, for at tyskerne skulle ha mest mulig soldater i Norge. Siste sendingen foretok han i februar 1944. Det begynte nå å bli klart at tyskerne ikke lenger stolte på dem. Dermed kunne Moe endelig bli en del av den norske brigaden i Skottland og kunne etter krigen returnere til Norge som en helt. Glad derimot ble fengslet straks han landet i Norge og det var kun britisk inngripende som hindret at han fikk en landssvikerdøm på seg.

I Tananger gikk krigen sin gang, men det var en gruppe som planla å reise til Skottland med fiskeskøyta "Sjøleik". Men før de gjorde det avfotograferte de det tyskerne hadde i området, blant annet en såkalt "Siebelferge", en massiv og mobil luftvernplattform. Om bord i "Sjøleik" var 19 unge karer fra Tananger og Sola, og tidlig om morgenen 11. oktober 1941 forlot Sjøleik, Tananger og gikk mot fiskebankene. Utpå kvelden satt de kursen vestover og ga full gass. Rundt midnatt 13. oktober ankom de Aberdeen. De ble straks avhørt og hele tiden vaktet av soldater. Man var ikke sikre på om de og kunne være spioner. Dagen etter reiste de med tog sør til London.

Å reise til Skottland med fiskeskøyte var også noe tyskerne tenkte på. De prøvde å stjele den nyere skøyta til Sivert Vigdel, men de klarte ikke å starte den da Sivert hadde tatt vekk en del fra motoren. De stjal da en langt eldre skøyte, men de kom ikke langt da det var lite drivstoff om bord. Skøyta drev nordvest over og fikk landkjenning ved Førde. De tyske agentene stjal en annen skøyte i Bergen og denne gangen kom agentene seg over til Skottland og gikk inn i den lille fiskerlandsbyen Helmsdale, hvor de straks ble tatt i arrest. Man hadde fulgt dem lenge på radar. Det gikk ikke lenge før de ble avslørt som agenter. Alle på skøyta arrestert til krigen var over. De var heldige som unnslopp henrettelse.

Moe returnerte til Norge etter krigen som en helt, men flyttet senere til Sverige og skrev en bok om sine opplevelser. Glad var en bitter mann resten av livet. Sigurd Lura satt på Møllegata 19 i Oslo ut krigen. Siden ble han havnesjef i Stavanger og deretter havnekaptein for Shell i Risavika. Av de 19 som dro med Sjøleik til Storbritannia døde to av dem i kamp.

Møte nr. 3

SOLA HISTORIELAG

MØTE

Tid: Torsdag 21. mars kl. 19:30**Sted: Sola Kulturhus, lille konsertsal****Bureising på Jæren og Sola****Ved: Tarald Oma**

**Møtet er åpent for alle. Fri entré.
Vi starter med en kaffedrøs kl.19:00**

PS! Du kan også benytte døren nede
i salen. Det går heis i gangen.

Leder åpnet dette møtet og ønsket kveldens foredragsholder og leder av Time Historielag, Tarald Oma velkommen. Han skulle snakke om "Bureising på Jæren og Sola".

Bureising er å rydde og bygge et nytt selvstendig gårdsbruk på et jordområde som er udyrket. For litt over 100 år siden var det en økende bekymring for all den "gode" arbeidskraften som emigrerte til Amerika. Etter 1905 økte interessen for å begrense denne utvandringen. Det ble opprettet en offentlig organisasjon, "Selskapet til Emigrasjonens inskrænkning", som ble drivkraften både overfor myndighetene og i det praktiske arbeidet. Selskapet endret i 1915 navn til "Selskapet Ny Jord". Organisasjonen fremmet bureising på udyrket jord ved å kjøpe opp dyrkingsfelt, og gi økonomiske tilskudd til bureisere på særlige vilkår. Etter første verdenskrig viste det seg også at landet ikke var selvforsynt med landbruksvarer, som igjen gjorde at myndighetene støttet opp om bureising. I 1920-årene var det også stor arbeidsledighet som også stimulerte til bureising.

Områdene som ble tildelt bureiseren ble delt opp i små bruk hvor de da skulle bygge seg våningshus, løe og uthus. Men det var begrenset hvor store byggene kunne være. En løe skulle ikke være større enn 140 m². De måtte selv skaffe seg ei ku og andre husdyr for å overleve. Det var viktig at alle var i arbeid, ikke minst husfrua, slik at hun ikke fikk tid til å dra på krumbua for å bruke penger.

Ofte var det mye stein som måtte ryddes for hånd. En regner et gjennomsnitt på ca. 40 tonn stein pr. mål med forskjellig størrelse. De minste klarte en relativt greit å frakte på hest og kjerre, mens de større steinene måtte deles enten ved å sette kiler eller å bore og så bruke dynamitt. Det var viktig å gjøre litt hver dag.

Tarald fortalte en historie om bestefaren som drev på å bore og skulle sprengte. Det var kaldt den dagen og for at dynamitten ikke skulle fryse hadde han puttet dem i sokkene på føttene. En selger kom bort for å selge ham noe og så dynamitten og fikk plutselig dårlig tid sprang derfra.

Dette med alt det slitet som en bureiser hadde, men også motet fasinerte flere kjente forfattere som Arne Garborg, Nordal Grieg og Knut Hamsund. Knut Hamsund fikk i 1920 Nobels litteraturpris for boken "Markens grøde, den handlet bl.a. om nyrydning og bureising.

Det siste bureisingsbruket her i distriktet var på Frøylandsfeltet i Time i 1955. I årboka til Time Historielag 2014 er det en fortelling om hvordan en 10 år gammel jente opplevde dette. De hadde kommet fra Kaldberg hvor det var kort avstand til naboene og det var grønt og grøderik. På Frøylandsfeltet var det annerledes. Det var sorpa og stein, uhorvelig mye stein. Det var langt til sentrum og langt til nærmeste nabo. Foreldrene hadde giftet seg i 1947 og hadde drømt om egen gård. Da Frøylandsfeltet ble lagt ut, søkte de om to frie parseller og fikk tilslag. Området lå der hvor det tidligere hadde vært torvmyr. Faren var stolt over at de hadde eget bruksnummer. De begynte å bygge huset og det ble lange kvelds- og helgeøkter. Våren 1957 var grunnmuren ferdig og hele familien flyttet inn her. Uten innlagt vann bodde de her hele sommeren. Våren 1958 var resten av huset ferdig og de kunne flytte opp.

Om kvelden var det stille her ute og en hørte for det meste vinden og fuglesangen. På dagtid derimot var det liv og røre, med bulldosere som rydda stein sammen i lange breie belter. Flere og flere mål ble ryddet og far og mor var fornøyde. I 1958 var løa ferdig og de kunne kjøpe husdyr. Men det var stadig arbeid å gjøre med drenering og oppdyrking. Etter

hvert kunne en begynne å dyrke jorda, men som ellers på Jæren måtte molda ryddes for stein. Den unge jenta kommenterte at det så mest ut som det var steinene som vokste fortest og best.

Men det var allikevel aldri slutt på nyrydning for faren var stadig ute og ryddet stein og trerøtter. Etter hvert fikk de bedre redskap. Ikke bare bulldoseren, men også traktorgraver til å grave dreneringsgrøfter. Brøyt gravemaskin ble utviklet av brødrene Søyland på Bryne som en følge av behovet i landbruket.

Totalt sett var det gitt tilskudd til mer enn 20 000 bureisingsbruk, og det hadde blitt dyrket opp over 500 000 dekar jord. Bare i Rogaland kom det over 1000 nye bruk. Sola hadde med sine 81 bruk, flest, tett fulgt av Time 75, Høyland 72 og Klepp 67.

Til slutt viste Tarald bilder fra bureisingstida og det arbeide de hadde å gjøre.

Etter foredraget fikk Tarald fortelle om planene om å markere 200 år siden emigrasjonen til Amerika som startet i 1825. Han var valgt til formann i en forening med navnet Norsk Emigrasjonsforum, som er en felles organisasjon for lag som er interessert i utvandring.

Møte nr. 4

Tid: Torsdag 19.september kl. 19:00
Sted: Sola Kulturhus, lille konsertsal

**«Det gode liv i NRK»-
ved John Skien**

Han har hatt tilknytning til Sola i over 50 år og bodd her nesten like lenge. Denne kvelden vil han fortelle om sine opplevelser fra sin jobb i NRK.

Møtet er åpent for alle. Fri entré.
Vi starter med en kaffedrøs kl.18:30

REFERAT MØTE NR.4

Til stede: 59

Dette var det første møte hvor vi kunne starte kl. 19 på Kulturhuset. Det betydde også at vi startet en halvtime før med "kaffedrøs", noe som det virker som at folk satt pris på.

Leder åpnet møtet og trengte ikke å introdusere dagens foredragsholder for det var den kjente TV-profilen John Skien. Han ville ikke kalle seg Solabu selv om han har bodd snart 50 år i Sola. Han hadde kalt foredraget sitt: "Det gode liv i NRK" og satte pris på å bli invitert av historielaget.

Han startet med å si at det ikke var noe bevisst valg å begynne i NRK. Etter endt lærerskole utdannelse fikk han jobb på Sola Ungdomsskole. Her jobbet han i 7 år. Han er født i Stavanger, men familien flyttet tidlig til Ølen. Her gikk han annen hver dag på skolen.

John var svært fornøyd med lærerjobben på Sola, men så en dag ringte en tidligere skolekamerat som jobbet i NRK, og spurte ham om han ville være "hallo" mann i radioen. John var skeptisk. Så en stund senere fikk han på veldig kort varsel et spørsmål om å annonsere Stavanger Ensemble til en sending dagen etter. Han aksepterte det og fikk etter hvert flere jobber. Men han var selv helt bestemt på at dette kun var en bi-jobb, det var lærer han var. John mente også at det var ikke fordi han var flink at de ville ha ham, men fordi han snakket nynorsk. I 7-år hadde han sommerjobb i NRK og hadde bare en uke ferie. I denne sommerperioden reiste han rundt i hele fylket og intervjuet folk.

I 1976 ble han ansatt i radioen noe han ikke angret på fordi han likte å treffe folk. I 1978 fikk han så tilbud i fjernsynet i Norge Rundt. Det var annerledes enn i radioen, for her måtte du se rett inn i kameraet. Det betydde at han måtte pugge teksten utenat. I dag har de teksten foran seg på skjermen.

Han var også innom sportsredaksjonen i Oslo, det var mye helgejobbing og reising landet rundt. De fikk vanligvis ikke betalt for hjemreise, utenom når de ble sendt på oppdrag i hjemtrakten. John ordnet seg med Arne Hellestø som trengte sjåfør på biler fra Oslo til Sola. Han fikk da betalt flyturen tilbake av bilfirmaet.

I 1986 fikk han jobb i fjernsynet og det ble en hektisk period. De måtte selv klippe til og lage tekst til de forskjellige innslagene. Så en noe feil eller dumt, ble det husket i lang tid. Selv om han selv ikke var utdannet som journalist så var heldigvis fotografene utdannet innen fjernsynsproduksjon og svært dyktige i faget sitt. Med sin opptreden på TV, ble han jo en kjendis og gjenkjent på gata. I 2014 sluttet John i NRK, i en alder av 70 år.

John gjorde så noen tanker rundt sitt liv. Han var sikker på at han ville vært fornøyd om han hadde fortsatt som lærer på Sola, men han var også svært fornøyd med det livet og det han hadde oppnådd i NRK. Han var spesielt fornøyd med å ha møtt alle de folkene rundt om i distriktet her i Rogaland. Han var fornøyd med den friheten de på en måte hadde hatt. Kom de med et forslag til et innslag, fikk de stort sett alltid ja.

I den siste perioden laget han litt lengre innslag fra Jæren bl.a innslag om torvhenting og om steingjerder. De var han veldig fornøyd med.

Møte nr. 5

SOLA
HISTORIELAG

MØTE

Tid: Torsdag 17.oktober kl. 19:00

Sted: Sola Kulturhus, lille konsertsal

Fatale militærflyulykker under den kalde krigen.

ved Sondre B. Hvam

Fra 1950 til 1959 fant det sted 95 fatale flyulykker i det norske forsvaret. Disse ulykkene kostet til sammen 116 militærflygere livet. Sondre B. Hvam, som er konservator ved Flymusset skal har satt seg nærmere inn i disse ulykkene. Mange av disse hadde med Sola å gjøre.

Møtet er i samarbeid med Sola Kulturhus og åpent for alle. Fri entré.

Vi starter med en kaffedrøs kl.18:30

REFERAT MØTE NR.5

Til stede: 104

Leder åpnet møtet og han startet en kort innledning om de eldste militære flyulykkene i Norge.

Den første skjedde om kvelden den første mai 1917 på Kjeller utenfor Lillestrøm. Flygeren Arne Køltzow hadde gått opp fra flyplassen ved sekstiden for å prøve å komme opp i 4000 meters høyde for å slå den skandinaviske høyderekorden. Flyet var av typen Henri Farman F40, og den registrerende høydemåleren viste at flyet hadde nådd opp til 2400 meter. Flyet var da skjult av skyene. Plutselig ser tilskuerne at flyet kommer nedover i bratt glideflukt, for så å forsvinne i en tåkesky for så å gå rett i bakken å bli knust.

Flygeren ble gravlagt med full militær honnør på Vår Frelses gravlund i Kristiania. Stortingspresident, forsvars-minister, kommanderende general og kommanderende admiral var blant de mange fremmøtte. Kongens garde paraderte utenfor kapellet, og i spissen for det lange sørgetoget spilte divisjonsmusikken. Offiserer fra Hærens og Marinens Flyevæsen bar kisten.

Det skulle ikke gå mer enn noen få måneder før atter en flyger forulykket. Den 23. august 1917 omkom annen flyger i nærheten av Tangen stasjon (ved Mjøsa). Også her kom maskinen ut av en tåkesky uten styring. Og mange tragiske flyulykker kom senere. I 1924 ble det reist en bauta på Kjeller flyplass – med 8 navn – til minne om de som "døden plutselig hentet bort fra den livs-gjerning de stod midt oppe i".

For Sola sin del var det svært dramatisk da flyplassen skulle åpnes den 30. mai 1937. Selve stevnet skulle vare over tre dager og starte lørdag 29.mai, med offisiell åpning av kong Haakon, kl. 18.00 samme dag. Men allerede på torsdagen 2 dager før, skjer noe tragisk. Kl. 09.00 starter 11 fly av typen Moth (7 Tiger Moth og Standard Moth) fra Kjeller flyplass for å fly til Sola for å delta på åpningen. På veien skulle de etterfylle bensin på Kjevik utenfor Kristiansand. Men på turen til Sørlandet gikk det fryktelig galt. Ved Skien kom formasjonen ut for et voldsomt uvær med regn og torden. Skyene gikk helt ned til bakken og var så tett at pilotene ikke kunne se vingetippene.

Av de 11 flygerne var kun to offiserer og mange var derfor uerfarne og ikke vant til slikt vær. Uten blindflyvningsutstyr var flyelevene overlatt til seg selv. De fleste gikk i spinn, men flere fikk øyekontakt med bakken og klarte å rette opp flyene og nødlande. Men tre fly styrtet, en mann omkom, mens to klarte å redde seg ved å hoppe i fallskjerm.

Men dette var ikke alt. Etter to festdager på Sola under åpningen av flyplassen, hvor tusenvis av tilskuere var møtt fram, ble denne siste dagen trist. Allerede etter ca. en time skjedde det. Tre fly fra Hærens flyvåpen skulle demonstrere stupbombing. Det ene flyet, gikk rett i bakken i en fart av 400 km/t og ble knust. Flyet ble slengt 200 meter bort fra der det traff gressletten og ble liggende som en forvridd masse av knuste enkeltdeler. Alt skjedde rett foran øynene til flere tusen tilskuere. Flygeren ble drept momentant. Flystevnet ble øyeblikkelig avlyst.

Men så til dagens foredragsholder, Sondre B. Hvam. Han er konservator ved Jærmuseet og ansvarlig for fly samlingen på Flyhistorisk Museum. Hans fokus var på de "Fatale militærflyulykker under den kalde krigen", noe som det tidligere hadde vært lite fokus på.

På grunn av den globale frykten for krig forsynte amerikanerne Norge med mye nytt materiell på kort tid, ikke minst fly. Da flere flyplasser som Ørlandet og Rygge enda ikke var ferdig utbygget var mange av disse flyene innom Sola.

I 1948, da den kalde krigen startet, hadde det norske Luftforsvaret få fly. De hadde anskaffet noen engelskbygde Vampire jetfly, men det var ikke nok. Dette førte til at gamle Spitfire jagerfly fra krigen ble tatt ut fra lager og gjort operative. 7 av disse flyene styrter mellom april og august, dette året og 2 flygere omkom. 5 av ulykkene skyldes dårlig vedlikehold og de 2 andre ble ikke oppklart, så dette kunne ikke fortsette.

Etter krigen ble det på Sola satt opp en avdeling med Mosquito jagerfly. Flyene hadde rammer av limtre og tålte ikke klimaet her. Etter en fatal ulykke med to omkomne i Boknafjorden i 1949, ble de øyeblikkelig satt på bakken. I 1950 var det fire fatale ulykker med forskjellige flytyper og i 1951 fant det sted 7 fatale flyhavari med tap av 11 mann.

10. sept. 1951: Norge får sine første jetjagere via Våpenhjelpen. En periode hadde luftforsvaret 5 forskjellige jagerfly og den de hadde mest av, men også flest ulykker var med F-84F/G. Fra 1951 – 1954 hadde de 206 eksemplarer hvorav 86 maskiner totalhavarerte og 34 flygere omkom. Særlig i 1952 var det mange ulykker, men kun en tredjedel var fatale. Totalt dette året var det 12 fatale ulykker med tap av 15 mann og særlig høsten 1952 skjedde det tett. 21. aug.- første totalhavari, 31. aug.-andre totalhavari, 1. sept.-første fatale havari og 13. sept.- andre fatale havari.

Gjennom hele 1950-tallet forberedte Luftforsvaret seg på en krig som kunne komme når som helst. Øvelser og beredskap førte til en meget hektisk aktivitet ved de norske skvadronene. De norske militærflygerne var innforstått med at de når som helst risikerte å måtte ofre alt – hvilket mange av dem også gjorde. Fra 1950 til 1959 fant det sted 95 fatale flyulykker i det norske forsvaret, inkludert fly ført av nordmenn under utdanning i USA og Canada. Disse ulykkene kostet til sammen 116 militærflygere livet. Om vi ser på perioden 1950 til 1989 under ett kommer vi opp i 161 fatale flyulykker, hvor tilsammen 199 militærflygere mistet livet. Samlet utgjør dette kanskje den største arbeidsulykken i moderne norsk historie. Likevel fremstår ulykkene som en lite kjent del av norsk forsvars- og arbeidshistorie. Gjennom en systematisk gjennomgang av Stavanger Aftenblads arkiv for perioden 1950–1989 viser artikkelen at de fatale militærflyulykkene fikk stor samtidig pressedekning for deretter å bli glemt. Til tross for at ulykkene enkeltvis skapte avisoverskrifter, gikk de raskt ut av folks bevissthet og har aldri blitt en del av vårt kollektive minne.

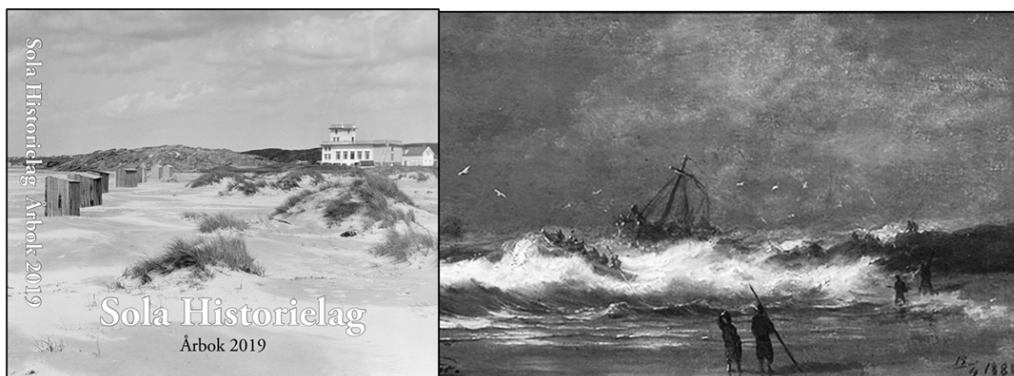
Det er naturligvis ingen automatikk i at saker blir husket på bakgrunn av ei avisforside. De fleste avisforsider blir kanskje glemt raskere enn det vi normalt tenker over. De enkelte hendelsene må analyseres og undersøkes i lys av hverandre. De må gjøres om til en sammenhengende fortelling for å gi mening. Det er kanskje først da de danner et større bilde som lettere blir husket. Forskning innen norsk utenriks- og forsvarshistorie har hovedsakelig vært konsentrert rundt sikkerhetspolitiske emner og problemstillinger. Forsvarets rolle i den kalde krigen har ofte kun blitt viet interesse der den har bidratt til å belyse og forklare elementer av sikkerhetspolitikken. Militæravdelingene og enkeltmenneskene som til daglig fikk føle den kalde krigens spenninger på kroppen har stort sett blitt oversett når faghistorikere og forskere med interesse for perioden har forsket på perioden og formidlet den. Dette har Jærmuseet planer om å gjøre noe med, sammen med blant annet Universitet i Stavanger og NTNU. De har iverksatt et større forskningsprosjekt som skal fremheve og synliggjøre innsatsen til norske militærflygere under den kalde krigen, innhente informasjon og sikre minner om en hittil lite kjent del av vår historie. Det innsamlede materialet skal inngå i minnebanken «For våre kamerater: Minnebank for militærflygere under den kalde krigen».

Møte nr. 6

MØTE

Tid: Torsdag 14. november kl. 19:00
Sted: Sola Kulturhus, lille konsertsal

**Årboklansering og foredrag
 om strandrek i Sola.**
 ved Tormod Lauvvik

Endelig er den nye årboka her og vi starter denne kvelden med lansering av denne som vil bli gjort av lagets leder, Tor Erik Hansen.

Etter dette blir det et foredrag av Tormod Lauvvik om strandrek og havrekster og nyttene solafolk hadde av det som rekte i land fra havet.

Møtet er i samarbeid med Sola Kulturhus og åpent for alle. Fri entré.
 Vi starter med en kaffedrøs kl.18:30

Leder åpnet møtet og lanserte årboka for 2019. Han gikk gjennom hvert kapittel og forklarte innholdet. Etter dette fikk Tormod Lauvvik ordet, han hadde en av artiklene i boka som han ville presentere denne kvelden. Tittelen var "Jakten på havrekster og strandrek, solafolk samler og forteller". Han startet foredraget med å vise en filmsnutt av et urolig hav utfor Jæren.

Farlig kyst

Til alle tider har kystbefolkningen søkt etter gjenstander som fløt på havet og lå på stranda. Ifølge norrøn mytologi, ble de første menneskene, Ask og Emblas dannet av to stokker drivtømmer. Forlis og strandinger har forekommet så lenge det har vært skip og båter og bare en brøkdel av dette har havnet i noe register. Jæren er en av de farligste kyststrekningene i landet, kanskje i hele Europa, for det er ingen sikker havn mellom Egersund og Risavika. Det skal ha forlist over 600 skip her opp gjennom tidene.

Den første som har beskrevet et forlis her er Snorre som beretter om en av Harald Hårfagres sønner som trosset alle advarsler, og la på vei ut på sjøen, og utenfor Jæren forliste han og druknet.

Bruk av havrekster og strandrek

Havrekster er vrakgods som flyter rundt i sjøen og som blir plukket opp før det kommer til land. Strandrek er det som blir plukket opp på stranda.

Havrekster og strandrek var til stor nytte på et treløst Jæren, hvor dette kunne være en betydelig inntektskilde for noen. Det å sikre seg disse verdiene lå og ligger også i dag nærmest i blodet til jærbuene.

Opp gjennom tidene har mange skuter mista dekkslasta og gått på grunne eller strandet her. Mange hundre skipsvrak ligger på sjøbunnen på denne strekningen, mange i historiens mørke. Det var først og fremst trevirke i ulike former som folk langs strendene så verdien i.

Etter pålandsvind, søkte strandsitterene med spenning i kroppen mot stranda på leting etter verdier. Bygningsmateriale var attraktivt å finne. Dette kunne brukes til reparasjoner eller for å utvide bygningsmassen på bruket. Nesten hver bygning inneholdt gjenstander som hadde komme rekende til lands. Særlig gjaldt dette større dimensjoner som bærebjelker og slindre. Trematerialene var godt impregnert av å ha ligget ei tid i salt sjø. Dessuten kunne det være tresorter som ikke råtnet så lett, og som heller ikke var utsatt for insektangrep. En kan faktisk se det i dag, da bjelker og stenderverk ofte har forskjellige dimensjoner hvis det er havrekster eller strandrek.

Historier om havrekster og strandrek

Det er mange historier om havrekster og strandrek. Tenk deg at du satt i en kasse ute ved Kjør en januardag, slik Johan og Karl Risa gjorde i 1907. De hadde vært ute og fisket ved Kjør og oppdaget kassen av mahogni som lå i vannet. Den verdifulle kassen ville de sikre seg. Etter mye strev klarte de endelig å få kassen opp i båten. Men båten ble ustø av lasten, så den kantret og sank. Mennene var snarrådige, de fikk tak i årer og kom seg opp i mahognikassen. De klarte å padle helt til Tjora. Kassen fikk de deretter hjem til Risa. Dagen etter ble båten deres funnet på Solastranden.

Et lignende tilfelle var det med Anker Sola, Bendiks Skretting og Johannes Moen. Som en novemberdag i 1926 var ute ved Kjør for å finne havrekster. De fant en tjæretønne

drivende. Da den skulle tas om bord, drev båten på grunne og ble smadret. Heldigvis var de så nær Kjør at de kunne svømme/vasse i land der. De satte fyr på tjæren og fikk dermed signalisert til losskøyten i Tananger. Det ble redningen.

Den 16. nov. 1900 meldte kapteinen på skipet «Skjold» at det fløt hundrevis av tømmerstokker omkring Kvitsøy. Han hadde aldri sett så mye tømmer på havet. Og den 12. okt. 1903 ble hele dekkslasten på skonnerten «Ludvig» skyllet over bord. Kapteinen fortalte at hele Nordsjøen var full av vrak, props og tømmer. Props er tømmerlast av forskjellig lengde og tykkelse. Props ble brukt til avstivning i gruver, og var en periode en relativt stor eksportartikkel fra Norge, spesielt til England. Den 10. nov 1930 mistet dampskipet «Haugland» 400 favner props utenfor Feistein. Tre dager etter fant Rasmus Bore og Ola S. Helleland 1000 props på Hellelandstranda. Men det meste av lasten og annet vrakgods kom til Vigdelstranda.

Folk så verdien i strandrek. I slutten av 50-årene kjøpte en husbygger hele dekkslasten til en lekter som hadde slitt seg i en høststorm. Det var telefon eller el stolper. Materialene ble kjøpt på auksjon på Solasanden og kjørt til Ræge og saget opp til bygningsplank. Lenger sør på Jæren drev de med opphugging av skip som hadde strandet. Det ga dem en god biinntekt.

Det forliset som har gjort størst inntrykk på folket i Sola var da dampskipet «D/S Victoria» på 550 ton, grunnstøtte ved Kolnesholmane 23. nov. 1903. «Victoria» var på vei fra Kristiania til Vardø med stykkgods. Skipet hadde et mannskap på 19 pluss 4 passasjerer. Det hadde lagt ut fra Kristiansand samme morgen og hadde da bra vær. Men da de passerte Jæren hadde det blåst opp til storm. Skipet kom ut av kurs og gikk på et skjær ved Kolnesholmane. Folk på land på Kolnes hørte at det ble varslet med skipets fløyter. Ved en ufattelig redningsaksjon som gikk over to dager klarte de å redde 5 mann, mens 18 omkom. Etter dette rekte det mye gods i land som det ble holdt auksjon over.

Gods som drev i sjøen, kunne også være en fare for båtene. Fiskebåten «Havlys 2» sank etter kollisjon med drivtømmer. Også større båter kunne forlise av samme årsak. Det skjedde bla. Med dampskipet «S/S Dux».

Ikke bare tømmer ble funnet

Den 7. september 1939 grunnstøtte «M/S Vegesack» utenfor Tananger. Lasten var sydfrukt, mest bananer. Mye av lasten ble kastet i sjøen, og folk kom til med småbåtene sine. En god del drev og i land. Det var bananer i overflod. Enkelte ble så forspist av bananer at de fikk nok for resten av livet, fortelles det.

Så den 29. januar 1943 ble sødeplebåden «M/S Kaldnes» torpedert ved Sørskot. Den var lastet med frukt som epler og sitroner. Mye frukt rek i land. På Rott kunne de rygge ut i sjøen med hest og kjerre og rake frukten oppi. Det var så mye frukt at det kunne brukes til dyrefor. Noen plantet kjerner av eplene, og nye trær vokste opp. Disse bærer frukt den dag i dag. Kokosnøtter ble også funnet.

Men det var også farlige ting som rek i land. På Rott kom det inn en stor engelsk hornmine på land. Det ble uskadeliggjort av tyskerne og står i dag på en fjellnabbe og er Rotts største turistattraksjon. Her hendte det ikke noe alvorlig, men det kan en ikke si om det som skjedde på Sør-Kolnes. En magnetmine drev i land der i 1941 og etter hva tyskerne sa var den ufarlig. Tyske soldater hadde båret mina et stykke inn på land uten at noe skjedde. Det hadde kommet et nytt vaktlag soldater og en av dem gikk sammen med den 18 år gamle Tor Slethei bort til minen. Av en eller annen grunn eksploderte den og både Tor og soldaten døde.

Lov og rett

Siden middelalderen har utallige lovtekster omhandlet strandretten og forholdene til vrak og berget gods. Mange av rettsreferatene tar for seg tvister om bergelønn og eiendomsrett. Ifølge reglene skulle alt strandrek av en viss verdi samles og selges på auksjon. Inntektene skulle gå til staten. Etter hvert ble likevel erfaringen at inntektene ble små, auksjonen kunne ende med tap. Dette resulterte i at finneren fikk eiendomsretten til strandrek og havrekster. Derfor ble det praktisert slik at den som fant noe i strandkanten, kunne dra det i land og regne det for sitt. Strandrek var en gave fra havet.

I dag

Ennå går folk på strendene på Sola for å finne nyttige gjenstander, men som regel er det for å holde seg i form og nyte naturen. Å tenne bål av rekved, grille og drikke kaffe og å lukke øynene å høre bølgebrus og måkeskrik gir glede. Å kjenne lukten av salt sjø, det er ren terapi i en stressa hverdag!

Møte nr. 7

SOLA
HISTORIELAG

tor-erik.hansen@lyse.net

JULEMØTE

Tid: Torsdag 5. desember kl. 19:00

Sted: Sola Kulturhus, kafteriaen og lille konsertsal

En «reise» rundt til Solas historiske steder?

Ved Tor Erik Hansen

På grunn av andre arrangement i Sola Konsrethus denne kvelden starter vi dette julemøtet i kafeteriaen. Her vil vi ha julegrøt og basar. Vi går deretter over til den lille konertsalen hvor først har gjetteleken for så å avslutte med en historiesk reise rundt i Sola

Møtet er i samarbeid med Sola Kulturhus og åpent for alle. Fri entré.

Vi starter med en kaffedrøs kl.18:30

Referat møte nr. 7

Til stede:59

I år prøvde vi å være effektive med jule og medlemsmøtet. Det var mye annen aktivitet på kulturhuset den dagen så vi måtte vri på det vanlige programmet.

Vi startet i kafeteriaen og det var veldig praktisk med salg av årepinnesalg til basaren ved inngangen. Vi startet med grøt.

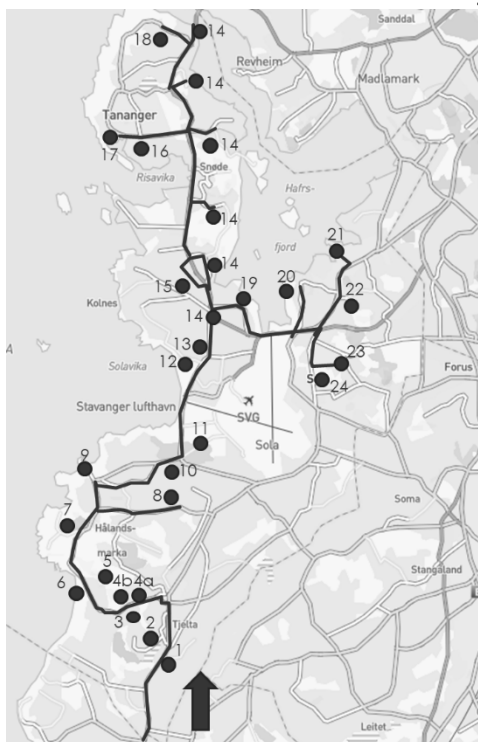
Når det gjelder basaren må vi innrømme at vi gjorde den tabben å selge fra alle årelodd "bøkene", noe som gjorde at basaren tok veldig lang tid, da mange nummer ikke var solgt. Men folk koste seg, og vi kom igjennom og alle premiene ble utdelt. Systemet med trekning på PC'n fungerte også veldig bra.

Premiene var gitt av følgende firma: Sande Gård – bilvask, Sykkelcenteret – service på sykkel, COOP Byggmix – julenisse, MEGA – fruktkorg, Sola Optikk – synsundersøkelse, Bygg-Service – oppladbar lykt samt at laget Hadde bidratt med kr. 200 i premier til hvert styremedlem. Det ble solgt lodder for kr. 6300,-

Vi forflyttet oss så over til den lille konsertsalen hvor Ottar startet og som vanlig var det en blanding av lette og vanskelige spørsmål. Men ingen klarte 12 rette, mens den beste var Brit som klarte 11. De som fikk 10 rette, mottok også premie.

Lagets leder holdt så foredraget denne kvelden som var en slags historisk rundtur i Sola. For det har seg slik at vi i Sola har mange utendørs, synlige historiske steder og ting fra mange tidsepoker. Ja vi har faktisk et gratis utendørs museum, det gjelder bare å vite hvor disse stedene er for de er dessverre ikke merket.

Turen startet lengst sør i kommunen og gikk langs kysten nordover. Det er langs kysten av vi finner de fleste historiske severdighetene.

1. Helleristningen på Valhaug på Dysjaland er en flott helleristning, den finner man like ved løa. Det spesielle med denne er at det ikke er skip risset inn, bare dyr og folk som gjeter disse.

2. Turen gikk så videre forbi Dysjaland bedehus og videre på den gamle riksveien. Her er det et stort "steingjerde" tenker mange. Men nei, dette er en del av tyskernes forsvarssystem, Pansermuren. Den gikk helt fra Harvalandsvannet over til Gandsfjorden. På Dysjaland er det et "hull" i muren og er en vollgrav hvor de skulle lure stridsvognene til å passere.

3. På veien utover mot Hellestø, før TS-museet kan en ta veien inn til venstre og opp på plataet her kan en finne nok en helleristning. Stedet heter Kråkhaug.

4. Neste stopp var det ved TS-museet, men det er ikke målet. For høyere opp i hagen til en bolig, på en gravhaug står det en runestein med innskriften.

"Tormod reiste denne steinen etter Trond, sin sønn". Lenger nede, fremdeles på Helland står det nok en runestein. Den har innskrifsjonen "Skardo reiste denne sten efter Bjälve, sin søn, en saare god mand". Begge runesteinene er etter skrifttype datert til vikingtid.

5. På fjelltoppen ovenfor begge runesteinene ser man Tormodsvarden. Den er den dag i dag i bruk som seilingsmerke. Under Napoleons krigene fra 1807-14, var det en varde her som ble tent for å varsle norske soldater lenger inne i landet hvis det var fiendtlige engelske krigsskip som nærmet seg kysten.

6. På Hellestø, like etter parkeringsplassen kan en finne en helleristning inne i hagen til en hytte.

7. Neste stopp var et nyere fornminne, Vigdel fort. Det ble bygget av tyskerne for å forsvare seg hvis flyplassen ble angrepet av store allierte krigsskip. Men etter at fortet stod ferdig, ble Sola aldri angrepet av store krigsskip og det ble bare avfyrt skudd mot et ukjent mål i januar 1945. Fortet er et flott sted å besøke og de fleste av kanonstillingene er bevart. På Vigdel finner vi også helleristninger.

8. Neste stopp var Rægehaugen hvor Norges rikeste funn fra bronsealderen er funnet. Det var smykker tilhørende en ung jente. Gravhaugen som er 3200 år gammel, er restaurert og en kan se inn i gravkammeret. En ny adkomst gjør det mye lettere å komme opp ditt.

9. I Ølberghavn står det en litt rar "rund" dvs. 12 kantet hytte. Den ble benyttet av russiske krigsfanger under krigen og stod da lenger oppe på Ølberg. Den er laget av mange trekantete tre lemmer og kan lett flyttes. Dette er en av to gjenværende hytter i landet.

10. Ølbergskogen er neste stopp hvor det er 23 fredede lager bygninger fra andre verdenskrig og den kalde krigen.

11. Lenger nede i Ølbergskogen finner vi den merkelig og mektige steinringen "Domsteinane" som ingen har klart å forklare. Historielaget har restaurert den og holder den ved like.

12. På veien nordover kommer vi forbi Sola Strandhotell, hvor det eldste bygget er fra 1915. Hotellet er blitt påbygget og utvidet i mange faser og mesteparten av de eldste delene står der i dag.

13. Sola Ruinkyrkje er en steinkirke som ble første gang reist mellom år 1120 og 1130. Men kirkebygget har opp gjennom tidene opplevd å være i ruiner flere ganger. Kirken i dag er fra 1996 og er et flott bygg, med kontraster mellom nytt og gammelt.

14. Dette punktet består av mange steder nordover. Det er de såkalte Erling Skjalgssons kvilesteiner. Det er en rekke bautasteiner fra Sola skole til Hafrsfjordbrua i nord. De skal visst symbolisere Erlings Skjalgssons gravferd. Bautasteinene ligger på en rett linje, målt med GPS.

15. På Tjora gamle kirkegård står det 2 store steinkors. Her har det i sin tid stått fire kors. De skal være fra før kirkelig tid, dvs. fra før år 1000.

16. Neste stopp er på Norscobasen hvor en heller, Gåsehelleren, fra steinalderen fremdeles kan skimtes. Den er utgravd, og det ble funnet fiskeredskap i bein.

17. Tananger indre havn er neste stopp. Her finnes en skikkelig "sørlandidyll" med mange hvitmalte gamle hus. Stedet var tidlig en viktig havn for hummer og sildefiske.

18. Vi skulle nesten så langt vi kan komme i Sola, til Jåsund, hvor vi kan se restene av det som en gang var Nord-Jærens største gravhaug fra bronsealderen, Sothaug. Her ble det funnet et flott bronsesverd og et 3200 år gammelt tøyestykke. Et av to tøyestykker funnet i Norge fra den tiden.

19. Nå skulle vi tilbake til Sola og tar turen innom Sømmevågen. Her er det blitt funnet en enorm nausttuft på 37m x 7,5 m som noen mener er Erling Skjalgssons nausttuft. Men dessverre ligger den i dag innenfor militære området.

20. Ikke langt fra den nye turstien på Joa finner vi man en nausttuft, sannsynligvis fra jernalderen. Det er ingen andre plasser i landet som har flere nausttufter fra denne perioden en rundt Hafrsfjord.

21. Vi skulle så til Ytraberget. Her finner vi rester av murene til en bygdeborg som sannsynligvis ble benyttet på 500-tallet. Det er nok denne muren som gjør at Snorre mente at Kjetve flyktet til Ytraberget etter slaget i Hafrsfjord.

22. Her like ovenfor Røyneberg barnehage, på Myklaberget, finner en også rester av en mur av en bygdeborg.

23. Vi komså til en såkalt ødegård fra jernalderen. Rester av denne finnes rett ovenfor Sande skole og vi kan her finne tuftene av husene. Gradsstrukturen ligner på den på Ullandhaug.

24. Siste stoppested var Kongshaug, rett bak Sola Kulturhus. Her finner en kopi av et steinkors med runer som ble reist etter Erling Skjalgssons død. Originalen står i dag på Stavanger Museum og stod opprinnelig ved Lagårdsveien i Stavanger. Steinen har følgende

innskripsjon: "Alfgeir prest reiste denne steinen etter Erling, sin herre, som ensom ble sveket av aren, da han sloss med Olav".

Sola 21.februar 2008
(med rettelse 21.jan 2016)

VEDTEKTER

FOR

SOLA HISTORIELAG

Stiftet 2. oktober 1997

Vedtatt på årsmøtet den 15.januar 1998
Revidert på årsmøtet den 21.februar 2008 *

- § 1 Sola Historielag har til formål å fremme interessen for lokalhistorie og kulturvern og samle inn og ta vare på alt som har betydning for bevaring av og formidling om folks livsvilkår og næringsdrift i Sola gjennom tidene.
- § 2 Aktiviteter innenfor formålet kan være:
- egne aktiviteter: arrangere møter, kurser, ekskursjoner, registreringer, innsamling av muntlig, tradisjon, musikk, målføre, stedsnavn, fotografier og annet av historisk interesse
 - samarbeide med tilsvarende lag og organisasjoner: spesielle tiltak for vern av fornminner og kulturminner, utarbeidelse av skriftlige materialer, formidling overfor myndigheter, skoleverket og generelt overfor befolkningen
 - samarbeide med Sola kommunes kulturkontor: bistå som høringsinstans, bidra med innspill til planer, utføre definerte oppdrag i kommunen.
- § 3 Laget står tilsluttet Landslaget for lokalhistorie og Rogaland historie- og Ættesogelag.
- § 4 Medlemmer av laget er:
- Personlige medlemmer som betaler den årlige kontingent.
 - Æresmedlemmer etter § 9.
- Kontingenten fastsettes av årsmøtet.
Utmelding skal skje skriftlig.
Styret kan beslutte å slette et medlemskap når kontingenten ikke er betalt ved årets utløp.
- § 5 Laget ledes av et styre på inntil 7 medlemmer. *

Årsmøtet velger:

- leder for 2 år *
- kasserer, sekretær og 4 styremedlemmer, alle for 2 år *
- 1 revisor for 2 år
- valgnemnd på 3 medlemmer for 2 år

Styret blir sammenkalt av lederen.

Styremedlemmene skal få innkalling minst 3 dager før møtet.

Styret er beslutningsdyktig når minst 4 medlemmer er til stede. *

Styret kan utpeke nemnder til å utføre spesielle oppgaver.

- § 6 Regnskapet skal føres for hvert kalenderår og legges fram for årsmøtet til godkjenning i revidert stand.
- § 7 Årsmøtet holdes hvert år innen utgangen av februar. Det skal kunngjøres i lokalpressen med 14 dagers varsel.
Årsmøtet skal behandle:
- årsmelding
 - revidert regnskap
 - valg
 - fastsettelse av kontingent
 - innkomne forslag
- Alle som møter personlig og som har betalt kontingenten for siste år, kan stemme. Saker som ønskes behandlet på årsmøtet, må være innkommet til styret senest 8 dager i forveien.
- § 8 Ekstraordinært årsmøte kan innkalles når styret bestemmer det, eller når 10 stemmeberettigede medlemmer krever det.
For innkalling og varsel gjelder de samme regler som for årsmøtet. Ekstraordinære årsmøter kan bare behandle saker som er annonsert i innkallingen.
- § 9 Årsmøtet velger Æresmedlemmer etter forslag fra styret
- § 10 Lovendringer kan foretas på årsmøte med 2/3 flertal
- § 11 Oppløsning av laget kan skje når 2 påfølgende årsmøter beslutter det med 2/3 flertall. Lagets arkiv, aktiva og midler går over til Sola kommunes kulturkontor
- .